

Różiewicz, Jerzy

"Wspomnienia. 1895-1939", Stanisław Tołwiński, Warszawa 1971 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 17/2, 363-364

1972

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

że nie po raz pierwszy już Związek Radziecki wyróżnia w ten sposób polską publikację z dziedziny historii techniki.

J. R.

Jakub Chonigsman: *Proniknennja inozemnoho kapitału w ekonomiku Zachidnoji Ukrainy w epochu imperializmu (do 1918)*. Lwów 1971. Izd. Lwiwskoho Uniwersitetu ss. 254.

Praca dotyczy działalności obcego kapitału na Zachodniej Ukrainie (obejmującej wschodnią Galicję, Bukowinę i Ukrainę Zakarpacką) w ostatnich dziesięcioleciach rządów austro-węgierskich, przedstawiając ją na szerokim tle ogólnego rozwoju gospodarczego tego rejonu. Autor poświęca wiele uwagi górnictwu, które stanowiło główną gałąź zachodnioukraińskiego przemysłu w tym okresie. Przegląd poszczególnych działów górnictwa rozpoczyna od kopalnictwa ropy naftowej i ozokerytu, opisując, jak w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XIX w. zaczęto stopniowo wprowadzać wiercenia zamiast stosowanego dawniej wydobywania ropy wiadrami ze studzien lub z naturalnych otworów, którymi wydostawała się ona na powierzchnię ziemi. Nowe metody pracy wymagały jednak większych nakładów kapitałowych. Ponadto drobni przedsiębiorcy nie potrafili zapobiec szybkiemu spadkowi cen, który następował w miarę wzrostu podaży, a sytuację utrudniał jeszcze bardziej brak zbiorników do magazynowania wydobytej ropy. Kryzys gospodarczy na przełomie XIX i XX w. ułatwił opanowanie przemysłu naftowego przez obcy kapitał, tak że w 1912 r. 87,7% kapitałów zaangażowanych w galicyjskim górnictwie naftowym należało do przedsiębiorców austriackich, niemieckich, angielskich, francuskich, amerykańskich i belgijskich. W kopalnictwie węgla brunatnego i torfu istniały drobne przedsiębiorstwa, z których najważniejsze należały do kapitalistów niemieckich i austriackich, finansowanych przez niemieckie banki. Eksploatacja rud żelaza i metali nieżelaznych odbywała się w sposób prymitywny, a zajmowali się nią głównie miejscowi obszarnicy. Znaczną część wydobytej ropy wywożono do hut w innych prowincjach państwa austro-węgierskiego.

Kopalnie i warzelnie soli kuchennej należały do skarbu państwa, a większość ich produkcji wywożono do Austrii, Czech i na Węgry. Eksploatacja soli potasowych w rejonie Kałusza i Stebnika była finansowana przez czeski bank „Živnostenska banka”. Eksploatację gipsu, kaolinu, granitu, kamienia drogowego i innych minerałów prowadzono na małą skalę i w sposób prymitywny, chociaż kraj posiadał duże zasoby surowców ceramicznych i budowlanych.

Autor zwraca uwagę na eksploatorską działalność obcego kapitału, angażującego się tylko w tych dziedzinach produkcji, które zapewniały mu znaczne zyski (średnio 20—25%). Podkreśla, że dowodem ekonomicznego zacofania kraju był również i ten fakt, że przemysł przetwórczy odgrywał znacznie mniejszą rolę od przemysłu wydobywczego.

Praca Jakuba Chonigsmana stanowi wartościowy wkład do badań nad historią gospodarczą Zachodniej Ukrainy, a także całej Galicji w okresie rządów austriackich.

Jerzy Jaros

Stanisław Tołwiński: *Wspomnienia, 1895—1939*. Warszawa [1971] Państwowe Wydawnictwo Naukowe ss. 493, nlb. 3, ilustr.

Wspomnienia Stanisława Tołwińskiego, współorganizatora i działacza robotniczego ruchu spółdzielczego, prezydenta Warszawy (1945—1950), a następnie zastępcy szefa Urzędu Rady Ministrów (1953—1967), obejmują lata 1895—1939, przy czym okresowi dwudziestolecia międzywojennego poświęcona jest ich znaczniejsza część.

Wspomnienia dotyczą w głównej mierze działalności autora w ruchu spółdzielczym, szczególnie mieszkaniowym, niemniej stanowią również pewne źródło dla historyka architektury i nauki.

Tołwiński poświęcił m.in. jeden rozdział na omówienie międzynarodowych kongresów architektury nowoczesnej (s. 328—349). Tutaj znajdujemy wiele informacji o kontaktach naszych architektów z zagranicą. Tych spraw dotyczy także inny rozdział zatytułowany *Wycieczki naukowe* (s. 383—431).

Najdłużej Tołwiński wspomina swoją wycieczkę w 1934 r. do Związku Radzieckiego. Wyjechali wówczas wraz z nim, z ramienia Polskiego Towarzystwa Reformy Mieszkaniowej, znani architekci: Leonard Tomaszewski i Kamil Lisowski. W ZSRR zapoznali się oni przede wszystkim z budownictwem mieszkaniowym, architekturą i planowaniem miast oraz spółdzielczością mieszkaniową. Wycieczka ta odbiła się w Polsce znacznym echem.

Inna ciekawsza wycieczka naukowa autora miała miejsce w lipcu 1937 r. do Paryża na dwa kongresy: Kongres Międzynarodowy Architektury Nowoczesnej (CIAM) i Międzynarodowy Kongres Mieszkalnictwa i Planowania Miast. Autor opisuje swoje wrażenia ze spotkań z zagranicznymi architektami, zatrzymując się m.in. nieco dłużej przy osobie słynnego Le Corbusiera.

W książce znajdujemy także trochę interesujących informacji na temat Głównego Urzędu Statystycznego i Wolnej Wszechnicy oraz wiele cennych wiadomości dotyczących petersburskiego Instytutu Technologicznego.

Tołwiński w latach 1912—1915 odbywał studia na wydziale mechanicznym Instytutu Technologicznego w Petersburgu, zasłużonej uczelni, która grupowała znaczną ilość studentów Polaków. Tutaj zetknął się autor z polskimi młodzieżowymi organizacjami studenckimi: Uczelnianym Bratniakiem Instytutu Technologicznego, Ogólnostudencką Kasą Polską, Kasą Samopomocy Studentów Polaków Instytutu Technologicznego, Biblioteką Polskich Studentów Technologów, Związkiem Socjalistyczno-Rewolucyjnym Młodzieży Polskiej, Związkiem Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej i innymi. Cenne, zwłaszcza dla historii polskiego ruchu studenckiego w stolicy carskiej Rosji, są fragmenty książki dotyczące dziejów Filii Technologicznej Ogólnostudenckiej Kasy Polskiej w Petersburgu. Zarys historyczny tej organizacji opracował w dwudziestoleciu międzywojennym inż. Władysław Rymwid-Mickiewicz, prezes Filii w latach 1908—1910 i długoletni jej aktywista. Zarys W. Mickiewicza nie był nigdzie drukowany, jego maszynopis udostępniła do wykorzystania Tołwińskiemu żona Mickiewicza w latach pięćdziesiątych. Mickiewicz w swoim opracowaniu przytacza wiele informacji pominiętych w *Księdze Pamiątkowej Inżynierów Technologów Polaków, wychowawców Instytutu Technologicznego w Petersburgu*, wydaną drukiem w Warszawie w 1933 r. W tej sytuacji podane przez Tołwińskiego wiadomości nabierają dodatkowego waloru.

Z kronikarskiego obowiązku dodam, że autor zamierzał kontynuować swe wspomnienia, lecz śmierć w 1969 r. przecięła ten zamiar. Niemniej drugi tom wspomnień Tołwińskiego, obejmujący lata późniejsze, ma być opracowany i w przyszłości wydany drukiem.

Jerzy Różewicz

Isis Cumulative Bibliography. A Bibliography of the History of Science Formed from Isis Critical Bibliographies, 1—90, 1913—65. Ed. Magda Whitrow. Chairman of ed. comm. I. Bernard Cohen. Part. 1: *Personalities A—J*. London 1971 Mansell in Conjunction with the History of Science Society ss. LXVIII, 664.

Publikacja pierwszych dwóch tomów omawianej bibliografii została zrealizowana dzięki funduszom trzech organizacji: National Science Foundation, United States Steel Foundation oraz History of Science Society. Stworzenie kompletnej